



Ιστορία - 28η Οκτωβρίου

ΔΙΑΓΕΞΕ ΚΟΣΜΟ

Εξώφ.: Θανάσης Γεωργίου



Ένα επετειακό αφιέρωμα
με αφορμή το βιβλίο της
Αγγελικής Βαρελλά

ΕΙΜΑΣΤΕ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ



ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ
www.patakis.gr

Με το χαμόγελο στα χείλη

28^Η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2020 - ΕΝΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΕΠΕΤΕΙΑΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ



Αγαπητοί εκπαιδευτικοί,

Φέτος, που η επέτειος της 28ης Οκτωβρίου θα εορταστεί ξεχωριστά για κάθε σχολικό τμήμα, μας δίνεται η ευκαιρία να σας προτείνουμε μια σειρά απλών δραστηριοτήτων που βασίζονται σε λογοτεχνικά βιβλία και θα σας δώσουν τη δυνατότητα να οργανώσετε ένα διαθεματικό αφιέρωμα στο Έπος του 1940 και στον αγώνα των Ελλήνων. Στόχος μας είναι να φέρουμε τα παιδιά σε επαφή με τη μνήμη και την Ιστορία όπως την κατέγραψαν μέσα στο έργο τους σημαντικοί σύγχρονοι συγγραφείς. Θέλουμε έτσι να πετύχουμε την ουσιαστική επαφή τους με τα γεγονότα και τα πρόσωπα της εποχής, μιας και η λογοτεχνία καταφέρνει πάντα να χτίσει μια σχέση ενσυναίσθησης ανάμεσα στον αναγνώστη και στον λογοτεχνικό ήρωα.

Το υλικό που σας προτείνουμε βασίζεται στο βραβευμένο βιβλίο *Με το χαμόγελο στα χείλη* της Αγγελικής Βαρελλά, η οποία έζησε, μελέτησε και ερεύνησε τα γεγονότα της κατοχικής Ελλάδας και του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου.

Θα πρέπει φυσικά να τονίσουμε ότι το υλικό αυτό δεν μπορεί να αντικαταστήσει τη διαδικασία ανάγνωσης ενός λογοτεχνικού βιβλίου με όλα όσα αυτή προσφέρει στους μαθητές, αλλά μπορεί να αποτελέσει δημιουργική παρότρυνση προς τον σκοπό αυτό.

Με το χαμόγελο στα χείλη

Φιλαναγνωστικό υλικό για ένα διαφορετικό επετειακό αφιέρωμα
στη σχολική τάξη: Ε΄, ΣΤ΄ Δημοτικού & Α΄ Γυμνασίου

Περιεχόμενα

- I. ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
- II. Η ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΜΟΙΡΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ
- III. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
- IV. ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ



I. Λίγα λόγια για την ιστορία του βιβλίου

Διαβάζουμε μαζί με τους μαθητές

Με το χαμόγελο στα χείλη

Ένας πόλεμος είναι πάντα σκληρός. Σκληρός ήταν κι ο πόλεμος του 1940, διέφερε όμως από τους άλλους, γιατί ένα ολόκληρο έθνος τον αντιμετώπισε με το χαμόγελο στα χείλη. Μέσα από την ιστορία μιας οικογένειας που έζησε έντονα τα γεγονότα, με αισιοδοξία και πίστη στην καρδιά, διαβαίνουν εικόνες ηρωικές και καθημερινές, γεμάτες συγκίνηση, ξεδιπλώνοντας σημαντικές στιγμές της ιστορίας μας.

Ο παππούς μου δεν πολέμησε στον πόλεμο του 1940. Και νομίζω ότι αυτό στάθηκε το μεγαλύτερο παράπονο της ζωής του. Κάθε μέρα βουτούσε τον καμπουρωτό του κοντυλοφόρο με το πενάκι Χ στο μελανοδοχείο και κρατούσε σημειώσεις για τις πολεμικές ώρες που περνούσαμε.

— Είμαι ένας ανταποκριτής των μετόπισθεν, μου εξηγούσε. Γράφω, γιατί τα γραπτά μένουν. Αντιστέκονται στον χρόνο και προσπαθούν να τον νικήσουν. Οι αναμνήσεις, αγόρι μου, είναι ο πλούτος της ανθρώπινης ψυχής.



II. Η συγγραφέας μοιράζεται με τα παιδιά



Η συγγραφέας Αγγελική Βαρελλά στέλνει έναν χαιρετισμό στους μαθητές και μοιράζεται μαζί τους λίγες στιγμές που θυμάται πολύ έντονα από την περίοδο της έναρξης του ελληνοϊταλικού πολέμου και της Κατοχής. Βρείτε το βίντεο **ΕΔΩ**.



III. Διαβάζουμε αποσπάσματα από το βιβλίο

Απόσπασμα 1

«Τότε, που μας βύθισαν την "ΕΛΛΗ"»

Ποιος μπορεί να καθορίσει με ακρίβεια την αρχή ενός πολέμου; Ποιος μπορεί να πει με σιγουριά ότι ο ελληνοϊταλικός πόλεμος άρχισε το πρωί της 28ης Οκτωβρίου του 1940 και όχι τις προηγούμενες μέρες με τα επεισόδια των ελληνοαλβανικών συνόρων ή ακόμα τον Δεκαπενταύγουστο με τον τορπιλισμό της «ΕΛΛΗΣ»; Κανείς δεν μπορεί να ξέρει.

Χιλιάδες περιστατικά, συμπτώσεις και ιστορικά γεγονότα μπορούν να προκαλέσουν έναν πόλεμο. Σαν τα μεγάλα σύννεφα που μαυρίζουν τον ουρανό και σχηματίζονται από χιλιάδες αόρατες σταλαγματιές.

Όταν πια ο παππούς χόρτασε συγκίνηση και πολεμικό μένος, αγοράσαμε μια εφημερίδα και γυρίσαμε στο σπίτι. Η μητέρα μου άρπαξε την εφημερίδα κι άρχισε να διαβάζει με μανία. Έσφιγγε τα χείλια κι άνοιγε τα μάτια της διάπλατα. Ύστερα άνοιξε και το στόμα της εκστακτική.

— Είδατε τι γράφει η εφημερίδα; μας ρώτησε. Την «ΕΛΛΗ» μας, την τορπίλισαν οι Ιταλοί. Εμείς, λέει, το ξέραμε από την πρώτη ώρα και δε μιλούσαμε, μόνο και μόνο για ν' αποφύγουμε τον πόλεμο. Οι φωτογραφίες με τα θραύσματα της ιταλικής τορπίλης μιλάνε από μόνες τους. Είναι από ιταλικό εργοστάσιο. UNION TIMONI VERTICALI POMPETTA IT/109 11529.

Σήκωσε τα μάτια της και ξαναρώτησε:

— Μα δεν ντρέπονται καθόλου, λοιπόν, αυτοί οι άνθρωποι; Δε φτάνει που είχαμε αποδείξεις για την ατιμία τους, δε φτάνει που δεν αποκαλύψαμε το έγκλημά τους, μόνο έρχονται και μας λένε, έτσι αδιάντροπα, ή μας αφήνετε να περάσουμε ή σας συντρίβουμε;

— Πολύ απορείς, Ελένη, της είπε ατάραχα ο παππούς. Εγώ δεν απορώ καθόλου. Ο βίος και η πολιτεία του Μουσολίνι μέχρι σήμερα βασίζεται στο ψέμα και στην απάτη. Άλλωστε, το λέει και μια ιταλική παροιμία. «Τέμπο ντι γκουέρα, τέμπο ντι μεντζόνια»! Δηλαδή, «εποχή πολέμου, καιρός για ψέματα». Μας είχαν πεθάνει στις υποσχέσεις ότι δεν έχουμε να φοβηθούμε τίποτα. Ότι είναι φίλοι μας και θέλουν το καλό μας. Τι περιμένεις λοιπόν από έναν άνθρωπο που δε σέβεται ούτε την υπογραφή του;

— Δεν μπορώ όμως να καταλάβω, συνέχισε, γιατί όλοι είναι ξαφνιασμένοι με τη στάση μας. Αυτός ο παγκόσμιος θαυμασμός με κάνει κι απορώ. Εκείνοι δηλαδή, αν ήταν στη θέση μας, θα έλεγαν «περάστε, να σας κεράσουμε κι ένα γλυκό του κουταλιού»;».

— Όρεξη έχεις, πατέρα! Αυτοί έχουν αεροπλάνα, έχουν τανκς, έχουν πολεμικά όπλα. Γι' αυτό μας θαυμάζουν. Γιατί εμείς...

— Γιατί εμείς δεν έχουμε τίποτα. Αυτό δε θέλεις να πεις; Έχουμε όμως κάτι που αυτοί δεν το έχουν! Έχουμε λόγο που πολεμάμε. Μας είπαν: «Πιάστε το τουφέκι και τρέξτε στα βουνά. Ο τόπος, τα σπίτια σας κινδυνεύουν!» Σ' αυτούς τι είπαν; Με τι τους ενθουσίασαν; Με τίποτα. Δεν έχουνε ούτε ένα θούριο. Ούτε έναν παιάνα. Ούτε έναν λόγο να πολεμήσουν.

— Δίκιο έχεις, πατέρα. Δίκιο έχεις!

— Εμ δίκιο έχω βέβαια! Θυμάσαι, Ελένη μου, τι περάσαμε στην Τήνο το Δεκαπενταύγουστο που πήγαμε να προσκυνήσουμε την Παναγιά;

— Αν θυμάμαι, πατέρα; Ξεχνιούνται ποτέ αυτές οι σκηνές που ζήσαμε;

Όχι δεν ξεχνιούνται...

Εκείνη τη χρονιά επιτέλους είχαμε αξιωθεί να πάμε στο πανηγύρι της Τήνου, το Δεκαπενταύγουστο. Η μητέρα μου το είχε τάξει στην Παναγιά. Όμως πέντε χρονιές συνέχεια τα πράγματα δεν είχαν έρθει βολικά.

— Πότε το ένα, πότε το άλλο... γκρίνιαζε η μητέρα μου. Ο κόσμος να γυρίσει ανάποδα, εγώ θα πάω εφέτος να προσκυνήσω στην Τήνο. Εσείς κάνετε ό,τι θέλετε.

— Ελένη, την είχε πειράξει ο πατέρας. Είσαι ένας κοινότατος εκβιαστής. Ξέρεις πολύ καλά ότι αυτό το σπίτι δε λειτουργεί χωρίς εσένα. Μη χαλάς λοιπόν τη ζαχαρένια σου και θα σου γίνει το χατίρι. Θα κλείσουμε το σπίτι και θα κρεμάσουμε έξω στην πόρτα μια ταμπέλα που να γράφει: «Δε λειτουργεί, λόγω τάματος!».

Η 14η Αυγούστου μάς βρήκε «εν πλω» για το νησί.

Χιλιάδες κόσμου πάνω στο κατάστρωμα ανάσαιναν μian ανάλαφρη ευωδιά που μας καλωσόριζε. Ήταν μια μυρωδιά από άρωμα λεμονιάς, που γέμιζε τον αέρα σαν να ήθελε να μας υπνωτίσει. Ένας ένας κατεβαίναμε ήσυχα μέσα στις βαρκούλες που θα μας έβγαζαν στη στεριά. Οι λεμβούχοι τραβούσαν τα κουπιά, που έσκιζαν τη θάλασσα, υποταγμένα κάτω από τα έμπειρα χέρια τους.

Εγώ αισθανόμουν σταυροφόρος. Τόσο πολύ με είχε επηρεάσει το προσκύνημα, ώστε είχα αρχίσει να πιστεύω ότι πάω να ελευθερώσω τους Αγίους Τόπους. Γιατί δεν ήταν μόνο το πάθος της μητέρας μου και η ευλάβεια του παππού μου, ήταν και οι άλλοι, που μιλούσαν με δέος, με ταπεινοσύνη, που γονάτιζαν με κατάνυξη μουρμουρίζοντας προσευχές στην αγαπημένη θεϊκή μορφή, που σκορπά ελπίδες και εγκαρδίωση. Προσπαθούσα να διακρίνω τη μορφή της πάνω από τα κοσμήματα που σκέπαζαν την εικόνα της. Ξεχώριζα μόνο τα μάτια της, που κοίταζαν με μια παρήγορη γλύκα ανάμεικτη με μια απέραντη θλίψη. Μ' ένα μπαμπάκι βουτηγμένο σε ροδόσταμο την καθάριζε κάθε τόσο η εκκλησάρισσα. Κι ο κόσμος σπρωχνόταν μπροστά της για να προσκυνήσει και να προσευχηθεί.

Το πρωί ένα χρωματιστό πλήθος είχε γεμίσει τα πεζοδρόμια, τα καφενεία της προκουμαίας και το δρόμο που οδηγούσε στην εκκλησιά. Όλη αυτή η πολύβουη μάζα περίμενε την ώρα της λιτανείας. Άρρωστοι και ανήμποροι είχαν παραταχτεί στον δρόμο με την ελπίδα στα μάτια.

Στον λιμενοβραχίονα βρισκόταν η «ΕΛΛΗ», το «καλύτερο» καταδρομικό του ελληνικού πο-

λεμικού ναυτικού, για να αποδώσει τιμές. Ο πατέρας μου εξηγούσε πως ήταν το «καλύτερο», επειδή μπορούσε να ποντίσει εκατόν δέκα νάρκες, είχε δύο αντιαεροπορικά πολυβόλα, τρία πυροβόλα, δύο ταχυβόλα και δύο τορπιλοσωλήνες.

Τον άκουγα με θαυμασμό, με ανοιχτό το στόμα.

— Είπαμε να με θαυμάζεις για τις γνώσεις μου, χαμογέλασε ο πατέρας, αλλά αν δεν κλείσεις το στόμα σου, θα καταπιείς καριά μύγα.

Ξαφνικά...

Έτσι, εντελώς ξαφνικά, στις οκτώ και μισή, ακούστηκε ένας απίθανος κρότος που τράνταξε συθέμελα το νησί. Σαν να έγινε σεισμός. Κανείς δε σκέφτηκε ότι μπορούσε να είναι και τορπιλισμός.

Όπως κοίταζα με θαυμασμό την «ΕΛΛΗ», είδα, συγχρόνως με τον κρότο, να πετιούνται από το κατάστρωμά της άνθρωποι και να τινάζονται στη θάλασσα σε μεγάλη απόσταση. Πριν προλάβουμε να πούμε λέξη, ένας δεύτερος δαιμονικός κρότος ξεσήκωσε κάτι πελώριες υδάτινες στήλες. Τα νερά έφτασαν ως εκεί που βρισκόμασταν. Ο κόσμος στρίγκλιζε, ο πατέρας με έσφιγγε απορημένος στην αγκαλιά του, η μητέρα είχε βουβαθεί. Κι ύστερα μια τρίτη και τελευταία έκρηξη! Η πόλη σείστηκε. Οι πέτρες τινάζονταν προς όλες τις κατευθύνσεις. Πέσαμε κάτω βάζοντας αυθόρμητα τα χέρια πάνω στα κεφάλια μας. Επακολούθησε πανικός. Το πανικοβλημένο πλήθος προσπαθούσε να σωθεί τρέχοντας προς τους αγρούς. Ο ένας σκουντουφλούσε πάνω στον άλλον, άλλοι μπερδεύονταν στις καρέκλες, αναποδογύριζαν τα τραπέζια κι έπεφταν. Ο χώρος γέμισε σπασμένα ποτήρια, γυαλιά και αίματα. Η φωτιά που είχε απλωθεί πάνω στο πλοίο έφερε σύννεφα καπνού στην προκυμαία. Ο παππούς με αγριεμένα μάτια δεν μπορούσε ν' αποσπάσει το βλέμμα του από το καταδρομικό. Οι βαρκάρηδες είχαν αρχίσει κιάλας να κωπηλατούν προς τα εκεί για να δώσουν βοήθεια.

— Κάτι έγινε στο πλοίο! Δένουν ρυμουλκά για να το σύρουν.

Παρακολουθούσαμε βουβοί τα τρεχάματα και τη φασαρία. Τα ρυμουλκά έφτασαν αργά. Τα σκοινιά έσπασαν. Δε γινόταν πια τίποτα. Το πλοίο θα βυθιζόταν. Οι άντρες έφευγαν από το σκάφος με βάρκες. Ύστερα έγινε κάποια φασαρία. Κάποιον τραβούσαν από μέσα που δεν ήθελε να βγει.

— Θα είναι ο καπετάνιος, ψιθύρισε ο παππούς.

Σε λίγη ώρα εκείνο το κομψό, σημαιοστολισμένο πλοίο είχε σκεπαστεί από τα ταραγμένα νερά της θάλασσας, που δέχτηκε με απορία εκείνο το ναυάγιο. Μόνο η ελληνική σημαία στον πιο ψηλό ιστό του κατάφερε να επιπλεύσει σαν γαλανόλευκο πουλί.

Τότε γυρίσαμε να δούμε ολόγυρά μας. Η φρίκη και η αγωνία πλανιόταν σ' όλα τα πρόσωπα. Οι κατάκοιτοι κουνούσαν τα χέρια ζητώντας βοήθεια από τους τρομαγμένους διαβάτες που έτρεχαν χωρίς να ξέρουν πού πάνε. Οι τυφλοί είχαν ακούσει το θόρυβο, μα δεν μπορούσαν να δουν τι συμβαίνει. Οι κουφοί είδαν τη φασαρία, μα δεν άκουσαν τους κρότους. Οι μουγγοί είδαν και άκουσαν, μα δεν μπορούσαν να μιλήσουν και οι παράλυτοι δεν μπορούσαν να κινηθούν.

Στις έντεκα και μισή όλοι πια μάθαμε ότι το πλοίο είχε τορπιλιστεί. Πόση ώρα είχε περάσει από τη στιγμή που μου το έδειχνε ο πατέρας; «Να το καταδρομικό μας, η «ΕΛΛΗ». Το καλύτερο

καταδρομικό του πολεμικού μας ναυτικού. Μπορεί να ποντίσει εκατόν δέκα νάρκες. Έχει τρία πυροβόλα... Αν δεν κλείσεις το στόμα σου, θα καταπιείς καμιά μύγα...»

Σιγά σιγά η ησυχία αποκαταστάθηκε και η λιτανεία έγινε. Μετά από το τραγικό επεισόδιο, η συγκίνηση ήταν ζωγραφισμένη στα πρόσωπα του κόσμου. Στον ναό, στο προαύλιο, στον δρόμο, ο κόσμος δεόταν. «Υπέρ ειρήνης του σύμπαντος κόσμου...» έψελνε ο μητροπολίτης.

Απόσπασμα 2

«Οι γυναίκες της Πίνδου – οι γυναίκες της Ελλάδας»

Εισ αυτήν την μεγάλην μάχην που άρχισε, μάχην η οποία μας επεβλήθη, έχει σπουδαίαν αποστολήν η γυναίκα, η Ελληνίς. Ενώ πολεμούν οι άνδρες επάνω εις τα βουνά, οι γυναίκες με την ψυχραιμίαν, το θάρρος και την πνοήν των κρατούν τον Αγώνα. Χθες ακόμη αι γυναίκες της Πίνδου έδωσαν κάτι περισσότερο από το θάρρος και την πνοήν. Έδωσαν την ζωήν και τα χέρια των. Όταν η 8η Μεραρχία διετάχθη να προελάση και να καταλάβη ωρισμένας διαβάσεις «έστω και χωρίς εφοδιοπομπάς», μαζί με τους γέροντας και τα παιδιά εβγήκαν από τα σπίτια των αι γυναίκες και έφεραν εις τας κορυφάς των ορέων τα πυροβόλα, τα πυρομαχικά, τας οβίδας. Εν ώρα μάχης, Γυναίκες της Πίνδου πρέπει να γίνουν τώρα όλοι αι Ελληνίδες...

Γ. Α. Βλάχος,
Άρθρα του Πολέμου 1940–1941

Η ψυχή μας είχε μαυρίσει τόσο πολύ εκείνο το βράδυ και η γιαγιάκα της γωνίας ήταν τόσο πικραμένη, ώστε η μητέρα αισθάνθηκε την ανάγκη να προσκαλέσει τους φίλους μας στο σπίτι.

— Έλα, κυρία Σοφία, γιατί είσαι τόσο λυπημένη; Αυτά έχει ο πόλεμος!

— Δεν ξέρω, μα έχω ένα βάρος στην καρδιά.

Ο χειμώνας μάς είχε βρει πια για τα καλά. Ο παππούς άναψε τη σόμπα με τα ξύλα –γιατί είχε ειδικότητα– κι η μητέρα μου έφερε το μαγκάλι με λίγη πυρήνα. Εμείς τα παιδιά καθόμαστε κάτω στο χαλί, γιατί οι καρέκλες μας δεν έφταναν για τόσο κόσμο. Η μητέρα μου τους κέρασε πορτοκάλι γλυκό, που το πετύχαινε πολύ, κι ο κύριος Μανόλης παρατήρησε:

— Κυρία Ελένη, κάνε και λίγη οικονομία. Μην είσαι τόσο σπάταλη, γιατί οι μέρες που έρχονται είναι δύσκολες. Εμείς δεν ήρθαμε εδώ για κεράσματα, για κουβεντούλα ήρθαμε.

— Όσο έχω πορτοκάλι, του απάντησε με γλύκα, θα σας κερνάω πορτοκάλι. Όταν μου τελειώσει, θα σας κερνάω χαμόγελα.

Όταν τέλειωσε τα σερβιρίσματα, πήρε το πλεκτό κι άρχισε τον πόλεμο με τις βελόνες του πλεξίματος. Ζαλιζόμουν να την κοιτώ. Ούτε θυμάμαι πόσες κάλτσες και πόσα πουλόβερ πλέχτηκαν από τα χέρια της. Μου φαίνεται ότι το είχε βάλει πείσμα και είχε ξεσηκώσει και όλο τον γυναικόκοσμο της γειτονιάς, γιατί είχε διαβάσει στις εφημερίδες, ότι η Νέα Σμύρνη αποφάσισε να ντύσει μια μεραρχία.

— Μεραρχία η Νέα Σμύρνη; Σύνταγμα ο Άγιος Παντελεήμονας! έλεγε.

Ο παππούς την καμάρωνε.

— Η Ελένη, είπε, το 'χει πάρει πολύ ζεστά το πλέξιμο. Γι' αυτό τα πλεκτά της είναι πολύ... ζεστά. Έτσι όπως κρατάει τις βελόνες, μου φαίνεται ότι θέλει κάποιον να ξεκοιλιάσει. Ο άντρας της πολεμάει με την ξιφολόγχη κι αυτή με τη... βελόνα του πλεξίματος.

— Άμα θέλουν οι γυναίκες, κούνησε στοχαστικά το κεφάλι του ο κύριος Μιχάλης, κάνουν θαύματα. Δεν είδατε τι έγινε στην Πίνδο;

Αν είδαμε λέει;

Οι Ιταλοί, πριν ακόμα εκπνεύσει η προθεσμία, είχαν προχωρήσει στη βόρεια Πίνδο. Ήθελαν καμιά εικοσαριά χιλιόμετρα για να φτάσουν στο Μέτσοβο. Η διαταγή του στρατηγείου ήρθε επιτακτική:

«Όσες μονάδες βρίσκονται εκεί κοντά να τρέξουν με κάθε τρόπο, με κάθε θυσία, να αντιμετωπίσουν την τρίτη ιταλική μεραρχία, ακόμα και χωρίς εφοδιοπομπές».

Έτρεξαν λοιπόν οι μονάδες. Σκαρφάλωσαν, πήδηξαν και τελικά έφτασαν με τα νύχια και με τα δόντια στο σημείο που έπρεπε.

Μα εκτός απ' αυτές τις μονάδες έτρεξαν και κάτι άλλες. Αυτές επιστρατεύθηκαν χωρίς διαταγή, με την ψυχή τους. Γιατί έτσι το ήθελαν. Ήταν οι ΓΥΝΑΙΚΕΣ της Πίνδου, με κεφαλαία γράμματα, οι ΓΕΡΟΙ και τα ΠΑΙΔΙΑ, που ανέλαβαν ν' αντικαταστήσουν τις εφοδιοπομπές. Έδεσαν τα κανόνια με τα σκοινιά, πήραν στα χέρια τις οβίδες, ανέβασαν στις κορυφές τα κασόνια με τα φυσίγγια, κουβάλησαν τα όπλα, τις κουβέρτες, το ψωμί. Σε λίγες ώρες μέσα κατάφεραν έναν πραγματικό άθλο. Κι όχι μόνο αυτό, μα περίμεναν μαζί με τους φαντάρους την επίθεση, κρατώντας πέτρες στα χέρια και τουρτουρίζοντας μέσα στα χιόνια. Η μεραρχία των αλπινιστών διαλύθηκε. Οι Ιταλοί τσακίστηκαν και στο τέλος παραδόθηκαν. Όσοι οπισθοχώρησαν λεηλάτησαν τα χωριά της Πίνδου, κάτι μικρά ελληνικά χωριουδάκια με πέτρινα σπίτια, με παλιές καπνοδόχες, με μικρά φτωχικά εκκλησάκια.

— Πρέπει να βρεθεί ένας καινούριος Πίνδαρος για να γράψει την εποποιία της Πίνδου, είτε κάποιος από την παρέα.

Και φυσικά αυτός ο κάποιος ήταν ο παππούς, που δεν έχανε ευκαιρία να κάνει λογοπαίγνια.

— Τη θυμάστε την ανεψιά μου την Νταίζη; τον ρώτησε ο κύριος Μιχάλης, αφού άκουσε το λογοπαίγνιό του.

— Ποια; Εκείνη τη λεπτή που τη λέγαμε «Κολωνακιώτισσα»;

— Ακριβώς, αυτή. Σ' αυτήν λοιπόν, που λέτε, είδα τη μεγαλύτερη μεταμόρφωση που έγινε ποτέ σε γυναίκα. Άλλαξε μέσα σε μια νύχτα, όπως τα κουκούλια που μεταμορφώνονται σε πεταλούδες. Ήταν σνομπ, κάπνιζε, κι έπαιρνε κάτι μοιραία ύφη σαν αυτές τις Αμερικάνες του Χόλλυγουντ! Πώς με νευρίαζε! Τώρα είναι άλλος άνθρωπος. Άφησε το πρωινό ραχάτι, ξυπνά από τα μαύρα μεσάνυχτα και πάει στο νοσοκομείο. Κατατάχθηκε εθελόντρια νοσοκόμα. Περιποιείται τραυματίες, τους πλένει τα πόδια, κάνει ενέσεις, αλλάζει τραύματα, τους γράφει γράμματα, τους κρατά συντροφιά. Μ' ένα κέφι, με μια χαρά. Δεν την υποχρεώνει κανένας!

— Άκουσα πως και η Άννα η Καλουτά, η ηθοποιός, έτυχε να ξέρει να σοφάρει και κατατάχθηκε εθελόντρια σοφερίνα στον όρχο αυτοκινήτων, είπε κι ο κύριος Χριστογιάννης. Κάθε μέρα λοιπόν, από τις οκτώ το πρωί μέχρι τις δύο, οδηγεί φορτηγό αυτοκίνητο και μεταφέρει στρατιωτικά είδη.

— Δηλαδή, όλοι κάτι κάνουν την σήμεραν ημέραν. Και μόνο εγώ κάθομαι εδώ πέρα και χαζεύω.

Ήταν ο Μίμης που μίλησε έτσι θυμωμένα. Κάθε τόσο καβγάδιζε με τη μητέρα του, γιατί του είχε κολλήσει έμμονη ιδέα να πάει εθελοντής.

— Πού θα πας, παιδάκι μου, δεκάξι χρονώ παιδί; Εσύ ακόμα δεν ξέρεις να δένεις τη γραβάτα σου!

— Σάμπως θα φοράω γραβάτα στον πόλεμο, καλέ μάνα; της απαντούσε.

Είχε πάει στο Γενικό Επιτελείο, δήλωσε την ταυτότητά του, μα δεν τον δέχτηκαν. «Δεν κανονίσαμε ακόμα για τους εθελοντές τίποτα», του είπαν. «Θα διαβάσεις οδηγίες από τις εφημερίδες». Υπήρχαν τόσες πολλές αιτήσεις για κατάταξη εθελοντών, ώστε οι εφημερίδες έγραφαν κάθε τόσο ανακοινώσεις για να τους καθησυχάσουν.

Στις 20 Νοεμβρίου, υπογράφηκε επιτέλους από τον υπουργό των Στρατιωτικών το διάταγμα για την κατάταξη των εθελοντών.

Ο Μίμης πήγε στο αστυνομικό τμήμα, πήρε οδηγίες, ρούχα και όπλα και ήρθε κορδωτός στη γειτονιά. Η μητέρα του, παρ' όλη την αγωνία της, δεν μπορούσε να μην τον καμαρώσει. Εμείς τα παιδιά τον κοιτάζαμε σαν να ήταν ο... Ηρακλής! Είχε δεξιά το όπλο του, αριστερά του την ξιφολόγη, στη μέση τα φισέκια του και το παγούρι, στην πλάτη τον γυλιό. Μέσα στον γυλιό είχε κι άλλα φυσίγγια, έναν πρόχειρο επίδεσμο, ένα ζευγάρι κάλτσες, ένα πουκάμισο και μια κουβέρτα.

Ο Άλκης κι η Πούπα, τ' αδέρφια του, του χαίδευαν τ' αμπέχονο και το δίκοχο. Οι μεγάλοι είχαν βγει στα παράθυρα και του φώναζαν «στο καλό». Ο Νάσος τον είχε πάρει στο κατόπι μέχρι που έστριψε τη γωνιά.

— Θα μου γράφεις ρε, να 'χω κι εγώ κάποιον να μου στέλνει γράμματα από το μέτωπο;

— Ναι, ρε, θα σου γράφω.

Η κυρία Σοφία έριξε από πίσω του μια κανάτα νερό για το καλό κατευόδιο. «Έτσι εύκολη να 'ναι η στράτα του» μουρμούρισε.

Η κυρία Κικίτσα σκούπιζε τα δάκρυά της. Το στήθος της ανεβοκατέβαινε σαν φουρτουνιασμένη θάλασσα.

— Είναι μικρός ακόμα, άμυαλος, κατάλαβες; έλεγε στην κυρία Κατίνα, που έμενε στο νούμερο 10. Μέχρι χτες ακόμα έπαιζε αμπάριζα στη γειτονιά. Θα μπορέσει να τα βγάλει πέρα μόνος του; Ήταν ήσυχο παιδί! Τι τον έπιασε ξαφνικά να παραστήσει τον ήρωα;

— Οι καιροί αλλάζουν, κούνησε το κεφάλι της εκείνη. Και μαζί τους αλλάζουν και οι άνθρωποι. Εμένα ο γιος μου λιποθυμούσε όταν έβλεπε αίμα. Χτες όμως με φώναξαν στο υπουργείο για να με συγχαρούν για ένα ανδραγάθημα που έκανε. «Μήπως κάνετε λάθος;» τους ρώτησα. «Μήπως πρόκειται για καμιά συνωνυμία; Ο γιος μου λιποθυμούσε όταν έβλεπε αίμα». «Δεν κάνουμε λάθος», μου είπε ο στρατηγός και γέλασε με την καρδιά του. «Ο γιος σου είναι, κυρία Διαμαντοπούλου. Αυτός και όχι άλλος. Μόνο που σου διαφεύγει, ότι ο γιος σου βρέθηκε σε μοναδικές στιγμές της ιστορίας μας και προσπαθεί τώρα να φτάσει στο μεγαλείο των περιστάσεων».

— Τι θα λέει κι ο πατέρας του που τον άφησα να φύγει, συνέχισε με κλάματα η κυρία Κικίτσα. Μα δεν μπορούσα να κάνω διαφορετικά. Έγραφε κάθε μέρα γράμματα στο Επιτελείο και μ' έβαζε

με το ζόρι να τα υπογράψω. Ας πάει στο καλό κι η Παναγιά μαζί του.

— Γενικό το ξεσήκωμα σ' αυτόν τον πόλεμο, μουρμούρισε ο παππούς, όταν πια έφυγαν οι γείτονες από το σπίτι. Όλους μάς έχει συνεπάρει στην ορμή του.

Γύρισε προς το μέρος μου ξαφνικά και είπε:

— Βρε Παυλάκη, δε γράφεις κι εσύ ένα γράμμα για μένα στο Επιτελείο και να λες μέσα, «Κύριοι, έχω έναν παππού που λαχταρά να τον φυσήξει ο καθαρός αέρας. Δώστε του ένα όπλο ν' ανέβει στα αλβανικά βουνά, κι άστε τον να ροβολά στις πλαγιές όσο βαστάξουν τα γεροντικά του πόδια».

Απόσπασμα 3

«Μια μεγάλη μπόρα πλησιάζει»

Στις 29 Ιανουαρίου του '41 πέθανε ο πρωθυπουργός Ιωάννης Μεταξάς. Νέος πρωθυπουργός ορκίστηκε ο διοικητής της Εθνικής Τράπεζας, ο Αλέξανδρος Κοριζής. Στους δύσκολους καιρούς που περνούσαμε, όλα αυτά επιδείνωναν την κατάσταση. Το ηθικό μας έστεκε ψηλά και νικούσαμε, μα τα πράγματα δεν ήταν γύρω μας τόσο απλά, όσο τα φανταζόμουν εγώ, ως παιδί. Οι Ιταλοί προσπαθούσαν με λύσσα να μας ξαναπάρουν την Κλεισούρα. Οι Άγγλοι δε μας έδιναν και τόσο μεγάλη βοήθεια. Και το χειρότερο απ' όλα ήταν διάχυτη η πεποίθηση, ότι ο Χίτλερ θα βοηθούσε τον Μουσολίνι και θα μας κήρυττε τελικά τον πόλεμο.

Την εξέλιξη αυτού του πολέμου και τις διάφορες φάσεις του τις έβλεπα καθημερινά να καθρεφτίζονται στο πρόσωπο του παππού μου. Σαν ανοιχτό βιβλίο μπορούσε να διαβάσει κανένας στα μάτια του την καλή ή την κακή τροπή που έπαιρναν τα γεγονότα για μας. Άλλοτε, μετά το διάβασμα της εφημερίδας, η πλάτη του κύρτωνε κι έβγαζε βαθύ αναστεναγμό, σαν να τον πονούσαν οι ρευματισμοί του, κι άλλοτε, μετά το άκουσμα των ειδήσεων από το ραδιόφωνο, τα μάτια του γυάλιζαν από την εσωτερική εκείνη λάμψη που δίνει η απέραντη χαρά ή η τρανή περηφάνια.

Χωρίς να χάνει ποτέ το χιούμορ του, που πολλές φορές ήταν ωστόσο πικρό, προσπαθούσε να περάσει μέσα από τα γεγονότα, να τα καταλάβει και να προβλέψει την έκβασή τους, όσο γινόταν πιο σωστά. Ποτέ δεν αφηνόταν σε θριαμβολογίες. Μπορούσε να κρίνει σωστά σαν ένας καλός διπλωμάτης, χωρίς να έχει ιδέα από διπλωματία, μόνο και μόνο από διαίσθηση και μια ορθή λογική.

Πολλές φορές, όταν άκουγε για τις νίκες μας, μουρμούριζε: «Αυτό δε μ' αρέσει καθόλου». Ομολογώ πως δεν καταλάβαινα. Καθόταν λοιπόν και μου εξηγούσε:

— Παυλάκη, παιδί μου, όλα αυτά είναι πολύ καλά και μακάρι να μας αξιώνει ο Θεός να νικούμε. Μα είμαστε, που να πάρει η ευχή, πολύ λίγοι κι όσο απλωνόμαστε σε πιο μεγάλη έκταση, τόσο πιο πολύ φαίνεται η αδυναμία μας. Πρέπει να μπορέσουμε να διατηρήσουμε τα μέρη που καταλάβαμε με τόσες θυσίες και τόσο αγώνα. Οι Ιταλοί έχουν μια μεγάλη δεξαμενή κι από κει αντλούν άντρες και εφόδια. Η δικιά μας δεξαμενή δεν έχει πια άντρες και τα εφόδιά μας δεν ήταν ποτέ πολλά!

Όταν έβλεπε πόσο πολύ πικραινόμουν μ' αυτές του τις «εξηγήσεις» και πόσο αγωνιούσε η ψυχή μου, άλλαζε το «τροπάριο», όπως ήταν μια αγαπημένη του έκφραση, χαμογελούσε, έπαιρνε από μέσα του κουράγιο και μου το μετάδινε με μια πραγματική πατριωτική συγκίνηση.

— Μην κατεβάζεις τα μούτρα σου, Παυλάκη μου. Εμείς εδώ στην Ελλάδα έχουμε κάτι πολεμικά εργοστάσια που, αντί να βγάζουν χειροβομβίδες και φισέκια, βγάζουν ασάλινες ψυχές. Κι όσο έχουμε τέτοιες ψυχές, μη φοβάσαι. Ο Θεός είναι μεγάλος.

Από τις κουβέντες που άκουγα να κάνει ο παππούς με τον κύριο Χριστογιάννη, κόντευα να

γίνω κι εγώ αξιωματικός του Επιτελείου.

Να λοιπόν τι περίπου έπιασε το μικρό μυαλό μου και τι κατάλαβα.

Το μεγάλο πρόβλημα της Ελλάδας εκείνους τους μήνες ήταν τι θα έκανε, αν, ο μη γένοιτο, της επιτίθετο και η Γερμανία και ήταν υποχρεωμένη να αντιμετωπίσει ένα δεύτερο μέτωπο. Το πιο πιθανό ήταν ότι η Γερμανία θα μας απειλούσε από το βορρά, δηλαδή από τη Βουλγαρία, αφού την έπαιρνε προηγουμένως με το μέρος της.

Εμείς είχαμε ετοιμάσει προς τη μεριά της Βουλγαρίας τη «γραμμή Μεταξά», που ήταν ένα θαυμάσιο αμυντικό έργο, μα ωστόσο δεν παύαμε να φοβόμαστε τους Γερμανούς, που είχαν σαρώσει με τα τανκς τους τις αμυντικές γραμμές όλων των χωρών της Ευρώπης.

Είχαμε λοιπόν ρίξει όλες τις ελπίδες μας στη βοήθεια που θα μας πρόσφεραν οι σύμμαχοί μας οι Άγγλοι. Αν μας ενίσχυαν σε έμψυχο υλικό και σε αεροπλάνα, ώστε να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε τις γερμανικές λεγεώνες, είχε καλώς. Μα οι Άγγλοι σ' εκείνες τις δύσκολες στιγμές δεν μπορούσαν να μας δώσουν σημαντική βοήθεια. Πρώτα απ' όλα, γιατί ήταν τρομερά εξαντλημένοι από τον πόλεμό τους με τη Γερμανία και ύστερα γιατί απασχολούσαν πολλά στρατεύματα και αεροπλάνα στη Μέση Ανατολή, για να διώξουν από τις αποικίες τους τους Ιταλούς.

Η καινούρια κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Αλέξανδρο Κοριζή είχε αποφασίσει να υπερασπίσει με κάθε θυσία το έδαφός μας. Βρισκόταν λοιπόν στο δίλημμα να συνεχίσει τον πόλεμο μόνη της ή να δεχτεί και τη φτωχή βρετανική βοήθεια, που δε θα άλλαζε όμως καθόλου την τελική έκβαση του πολέμου. Και προτίμησε να μην τη δεχτεί.

Παρ' όλα αυτά, στον Πειραιά είχαν αρχίσει ν' αποβιβάζονται οι πρώτες μονάδες του εκστρατευτικού σώματος των Νεοζηλανδών. Μα τι μπορούσαν να κάνουν αυτές οι λίγες μονάδες μπροστά στις γερμανικές ορδές και τα θωρακισμένα άρματα τους;

Στο μεταξύ, ο βουλγαρικός στρατός είχε επιστρατευτεί στη Βουλγαρία και έπαιρνε θέσεις μάχης στα ελληνικά και τα γιουγκοσλαβικά σύνορα. Οι Βούλγαροι υπέγραψαν σύμφωνο φιλίας με τους Γερμανούς και άφησαν τα στρατεύματά τους να διασχίσουν τη χώρα τους και να κατεβούν προς τα σύνορά μας. Οι δρόμοι και οι σιδηρόδρομοι της Βουλγαρίας λειτουργούσαν μια χαρά κι έτσι σε δεκαπέντε μέρες το πολύ οι Γερμανοί μπορούσαν κάλλιστα, αν ήθελαν, να μας επιτεθούν.

Σ' αυτό το διάστημα, δεν ξέραμε και τι στάση θα κρατήσει η Γιουγκοσλαβία, η γειτόνισσά μας. Δηλαδή, αν θα έμπαινε στον πόλεμο στο πλευρό μας ή αν θα υπέγραφε κι αυτή σύμφωνο φιλίας με τους Γερμανούς. Νομίζαμε πως ήταν φίλοι μας, γιατί κάθε τόσο δεν παρέλειπαν να μας διαβεβαιώνουν για τα φιλικά τους αισθήματα. Σκεφτείτε λοιπόν την έκπληξή μας, όταν μάθαμε ότι στις 25 Μαρτίου η Γιουγκοσλαβία στράφηκε με το μέρος της Γερμανίας, που υποσχέθηκε να της δώσει μερικά δικά μας εδάφη. Το χτύπημα για μας ήταν μεγάλο. Δεν μπορούσαμε να πιστέψουμε σ' αυτή μας. Γιατί τώρα θα είχαμε και τη Γιουγκοσλαβία εναντίον μας. Ευτυχώς όμως, μέσα σε δυο μέρες, τα πράγματα άλλαξαν. Ο γιουγκοσλαβικός λαός επαναστάτησε και έριξε την κυβέρνηση. Την εξουσία την ανέλαβε ο νεαρός βασιλιάς, ο Πέτρος ο Β΄.

Με την Τουρκία πάλι, την άλλη μας γειτόνισσα, τα πράγματα ήταν σκοτεινά. Ούτε μας εχθρευόταν ούτε μας βοηθούσε καθόλου. Μα επειδή, όπως λέει μια τουρκική παροιμία, «το νερό κοιμάται, μα ο εχθρός ποτέ», ήταν πανέτοιμη για κάθε ενδεχόμενο.

Σ' εκείνους τους ζοφερούς καιρούς, σε στιγμές τόσο οδυνηρές για μας, μεγάλη ελπίδα χάρισε στην καρδιά μας ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, ο Φραγκλίνος Ρούσβελτ, με το να δηλώσει σ' ολόκληρο τον κόσμο ότι η Αμερική θα βοηθήσει την Ελλάδα γιατί θαυμάζει τον αγώνα της. Από τη χαρά μας, αλλάξαμε το όνομα της λεωφόρου Ακαδημίας και τη μετονομάσαμε σε λεωφόρο Φραγκλίνου Ρούσβελτ!

Σαν βραχνάς όλο και πιο καταπιεστικός πλάκωνε τα στήθια των Ελλήνων η απειλή της γερμανικής επίθεσης. Ο παππούς και οι φίλοι του δεν έχαναν το θάρρος τους, μα σιγοκουβέντιαζαν χαμηλόφωνα λέγοντας τις απόψεις τους. Οι περισσότεροι απ' αυτούς είχαν την κρυφή ελπίδα ότι οι Γερμανοί δε θα έκαναν μια τέτοια ατιμία.

Ο κύριος Μιχάλης μάλιστα, που είχε σπουδάσει τον γιο του πολιτικό μηχανικό στο Μόναχο, μας μιλούσε πάντα με θαυμασμό για τον γερμανικό λαό και μας διαβεβαίωνε ότι οι Γερμανοί τρέφουν μεγάλη εκτίμηση στην Ελλάδα και ιδίως στους αρχαίους κλασικούς συγγραφείς της και τα αρχαία μνημεία της.

— Ξέρουν ολόκληρο τον Όμηρο απέξω, μας έλεγε, και τον απαγγέλλουν με μέτρο. Κι όταν μου μιλούν για τους αρχαιολογικούς μας τόπους, αισθάνομαι ντροπή, γιατί εκείνοι είναι περισσότερο κατατοπισμένοι από εμένα.

Όταν πήγε με τον γιο του στο Βερολίνο, το 1936, για να παρακολουθήσει τους Ολυμπιακούς αγώνες, δε θα ξεχνούσε ποτέ, μας έλεγε, τις επευφημίες που υποδέχτηκαν τον αθλητή, που μπήκε στον στίβο κρατώντας ψηλά τη δάδα αναμμένη από την Ολυμπία.

Νομίζω ότι μπορούσα να πάρω και παράσημο! Τόσο καλά ήξερα την κατάσταση που κυριάρχουσε στο μέτωπο.

Μα αντί για παράσημο, μόνο πίκρες εισπράξαμε.



IV. Συνοδευτικό υλικό

ΓΕΝΙΚΟ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Ανατρέχουμε στο φωτογραφικό υλικό του βιβλίου.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 1

> Το καταδρομικό «ΕΛΛΗ»

Κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης του αποσπάσματος προβάλλουμε τις εικόνες από το άρθρο: *Ο τορπιλισμός της «ΕΛΛΗΣ» και η προσπάθεια του Έλληνα κυβερνήτη να βυθιστεί μαζί της. Πώς «πλήρωσε» το ιταλικό υποβρύχιο την ύβρι; (βίντεο με μαρτυρίες)...*

<http://www.mixanitouxronou.gr/o-torpilismos-tis-ellis-ke-i-prospathia-tou-ellina-kiverniti-na-vithis-ti-mazi-tis-pos-plirose-to-italiko-ipovrichio-tin-ivri/>

Σχετικό βίντεο:

Μηχανή του χρόνου «Ο τορπιλισμός της "Ελλης"— Το άγνωστο παρασκήνιο»

https://www.youtube.com/watch?v=RG_IFG424GU

Από το παραπάνω βίντεο μπορείτε να προβάλετε το απόσπασμα (20:21 - 23:00)

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 2

> «Οι γυναίκες της Πίνδου»

Σχετικά βίντεο:

Οι γυναίκες της Πίνδου, ΕΡΤ: <https://www.ertflix.gr/ert3/reportaz/i-gynekes-tis-pindou/>

Σχετικά φωτογραφικό υλικό:

28η Οκτωβρίου: Το «Έπος του Σαράντα» μέσα από σπάνιες φωτογραφίες, ΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

<https://ropaganda.gr/stories/28i/>